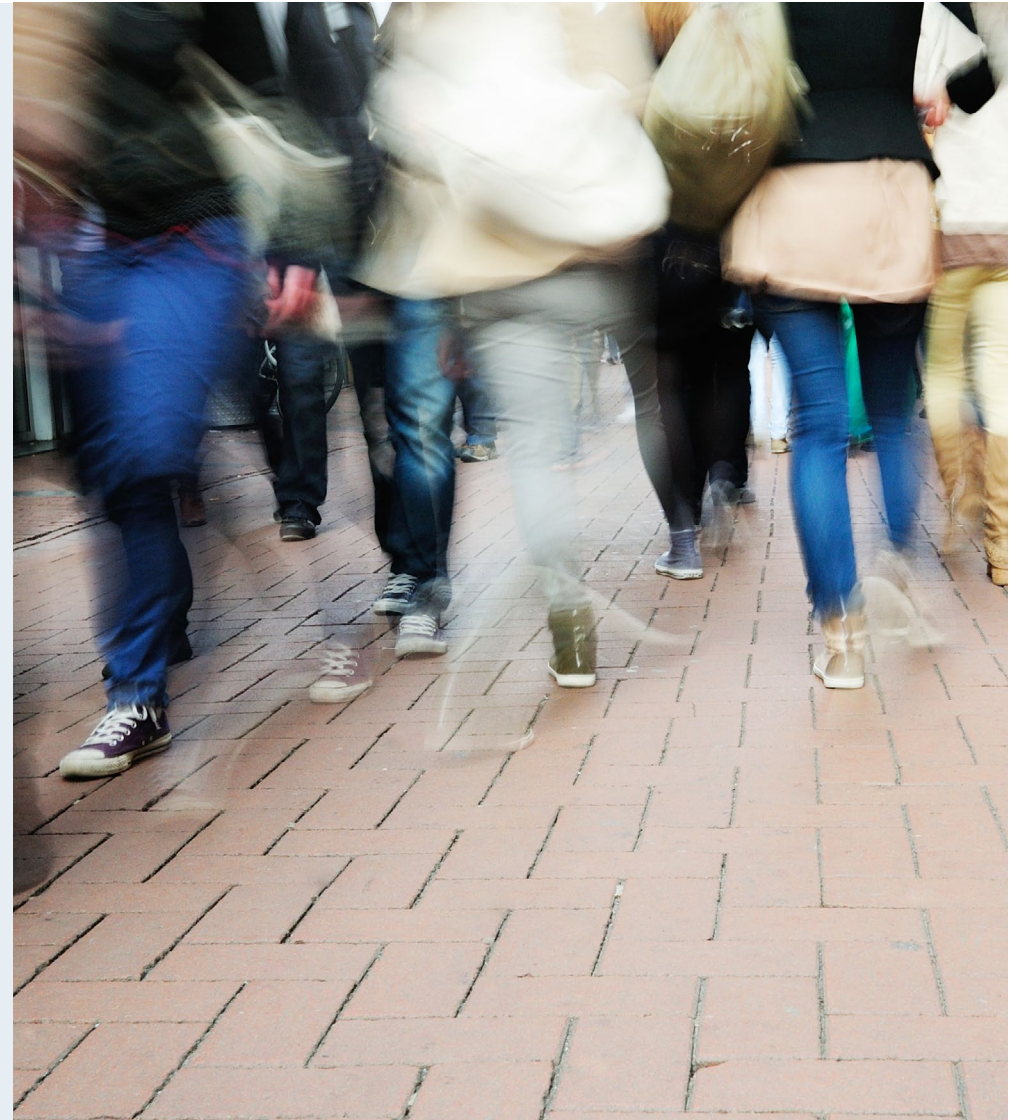

Bevordering inclusie van inwoners met een psychische beperking

Handreiking voor gemeenten

Waarom deze handreiking?	3
Wat is een inclusieve gemeente?	3
Wie zijn inwoners met een psychische beperking?	4
Meedoen is niet vanzelfsprekend	4
Wensen en behoeften	5
Ondersteunen van initiatieven	6
Hoe kun je sociale toegankelijkheid bevorderen?	7
Het betrekken van inwoners: waarom belangrijk?	8
Hoe kan je als gemeente inwoners met ervaring vinden?	8
Samenwerken met inwoners	9
Geïntegreerde aanpak	10
Het vergroten van kennis en bewustwording	11
Meer informatie	12
Referenties	13

Waarom deze handreiking?

Met de ratificatie van het VN-verdrag handicap zijn gemeenten verplicht tot het opstellen van een Lokale inclusie agenda. Hierin staat beschreven hoe de gemeente werkt aan het waarmaken van het VN-verdrag handicap en daardoor aan een inclusieve samenleving. Het streven naar een inclusieve samenleving sluit aan op de doelen van het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA)¹ en het Integraal Zorgakkoord (IZA)².

Een inclusieve gemeente schrijft de Lokale inclusie agenda ook voor inwoners met een psychische beperking. Uit onderzoek³ blijkt echter dat mensen met een psychische beperking achter blijven in de implementatie van het verdrag. Zij ervaren nog vaak een hoge drempel voor participatie. Hier zijn dus nog stappen te zetten. Deze handreiking biedt daarvoor handvatten. De handreiking is gebaseerd op de bevindingen uit interviews met beleidsmakers van acht gemeenten en negen ervaringsdeskundigen/belangenbehartigers.

Wat is een inclusieve gemeente?

In een inclusieve gemeente voelt iedereen zich welkom, met en zonder beperking. Voor inwoners met een psychische beperking is sociale toegankelijkheid zoals deelname aan de samenleving heel belangrijk. Een paar tips voor de gemeente in het opstellen van een inclusiebeleid voor deze doelgroep:

- Geef inwoners met een psychische beperking in een inclusieve gemeente evenveel aandacht als andere inwoners.
- Een inclusieve gemeente betreft inwoners met ervaring en ervaringsdeskundigen bij het toegankelijk maken van de gemeente en het nemen van beslissingen onder het motto: "niets over ons zonder ons".
- Om inwoners met een psychische beperking te includeren, besteedt een gemeente aandacht aan de problemen die zij ervaren, zoals bijvoorbeeld (onaardige) bejegening, onvoldoende toegankelijkheid van activiteiten en voorzieningen, vooroordelen en stigma's⁴, eenzaamheid en armoede.

Er zijn veel voorbeelden en tips beschikbaar over hoe je als gemeente aan de slag kunt met de lokale inclusie agenda. Bijvoorbeeld de hulpmiddelen van Iedereen doet mee!

Wie zijn inwoners met een psychische beperking?

In deze handreiking gebruiken we de term 'inwoners met een psychische beperking'. Hierbij gaat het ook om inwoners met een verslaving.

- Een psychische beperking houdt in dat iemands denken, voelen en handelen zodanig door psychische en/of verslavingsproblemen wordt beïnvloed dat hij of zij niet goed kan functioneren in het dagelijkse leven.
- De problemen die mensen kunnen ervaren zijn zeer divers: psychose-gevoeligheid, angst, somberheid, stemmen horen, neurodiversiteit. Veel mensen met ernstige psychische en psychosociale problematiek hebben traumatische verlieservaringen. Zoals verlies van dierbaren, werk, thuis, vertrouwen, veiligheid en toekomstdromen.
- Ook de duur en ernst van de problemen verschilt. Er zijn inwoners die een korte tijd een psychische beperking hebben, en daarna vrij gemakkelijk de draad weer oppakken. En er zijn inwoners die door heftige problematiek en/of een langdurige opname, uitvallen uit opleiding of werk en hun sociale contacten verliezen.
- Psychische beperkingen komen veel voor. Bijna de helft⁵ van de volwassen Nederlanders heeft ooit in het leven een psychische aandoening en/of verslaving gehad. Het aantal mensen dat langdurig (≥2 jaar) te maken heeft met een psychische aandoening die gepaard gaat met ernstige beperkingen in het sociaal en/of maatschappelijk functioneren wordt geschat op 250.000-300.000.

Meedoen is niet vanzelfsprekend

Inwoners met een psychische beperking willen, net als iedereen, hun eigen leven leiden. Toch blijkt dit vaak moeilijk. Het VN verdrag handicap onderstreept dat een eigen leven willen leiden een recht is.

- Uit onderzoek⁶ blijkt dat zij vaker eenzaam zijn en dat hun kwaliteit van leven achterblijft bij die van de algemene bevolking.
- Ook de maatschappelijke participatie van mensen met een psychische beperking blijft achter.

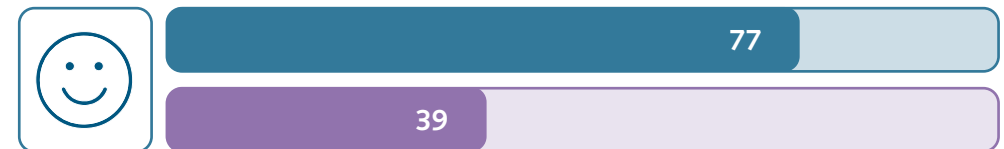
Betaald werk

Het gevoel mee te tellen in de maatschappij

Mogelijkheid hebben om te leven zoals je wilt

■ Algemene bevolking
■ Mensen met een psychische beperking

Wensen en behoeften

Inwoners met een psychische beperking hebben uiteenlopende wensen⁷.

Bijvoorbeeld:

- Meer mogelijkheden voor sociale contacten, liefst in de eigen buurt;
- Zich welkom weten bij activiteiten en voorzieningen in de eigen buurt;
- Kunnen meedoen aan sociale activiteiten of aan hun herstel werken met behulp van peer support en herstelcursussen, bijvoorbeeld in een buurthuis of zelfregiecentrum;
- Minder vooroordelen en meer begrip voor de situatie. Psychische beperkingen zijn vaak niet zichtbaar, dit draagt bij aan onbegrip;
- Meer bewustwording in de samenleving over de drempels die inwoners met een psychische beperking kunnen ervaren;
- Praktische ondersteuning bij bijvoorbeeld het vinden van passend (vrijwilligers)werk, dagbesteding en vervoer.

'Waar andere burgers aan mee kunnen doen, daar willen wij in principe ook aan kunnen meedoen.' Ervaringsdeskundige

Gemeenten kunnen initiatieven die zijn gericht op participatie en inclusie van inwoners met een psychische beperking ondersteunen. Dit kan door:

- Met verschillende betrokkenen (welzijn/sociaal werk, ervaringsdeskundigen, ggz, verslavingszorg) in kaart te brengen welke voorzieningen en activiteiten er al zijn om participatie en inclusie te bevorderen en waar nog lacunes zijn.
- Bestaande initiatieven in andere gemeenten te bezoeken, bijvoorbeeld samen met inwoners met ervaringen uit de eigen gemeente.
- Contact te houden met alle betrokken partijen en onderling contact te faciliteren. Ga af en toe langs, bekijk wat initiatieven doen en betekenen en praat met de betrokkenen.
- Initiatieven van inwoners te faciliteren. Bijvoorbeeld met een ruimte om activiteiten te organiseren, bij het leggen van contacten of door het financieren van een activiteit.
- Inwoners met ervaringen vanaf het begin te betrekken. Dit vraagt om competenties van ambtenaren, zoals het organiseren van inbreng van inwoners met ervaringen, een scherp oog voor het perspectief van inwoners met ervaringen, het verwerken van praktijkervaringen tot beleids- en uitvoeringsadvies. Investeer in deze competenties en maak ambtenaren of ondersteuners op dit terrein vrij.
- Succesvolle aanpakken, zoals zelfregiecentra en herstelacademies, structureel te financieren, zodat borging op de lange termijn mogelijk is.
- In begrijpelijke taal te communiceren met inwoners, zodat ook inwoners die moeite hebben met taal, rekenen en digitale vaardigheden de informatie kunnen begrijpen.
- Als gemeente het goede voorbeeld te geven, door bijvoorbeeld psychische kwetsbaarheden en stigma bij beleidsmakers en professionals bespreekbaar te maken en mensen met een psychische beperking in dienst te nemen.

- Een (gemeentelijke) 'kartrekker' aan te stellen die de uitvoering van de inclusieagenda bewaakt en in de gemeente het aanspreekpunt is.

Gemeentelijke ambassadeurs VN-verdrag

Sommige gemeenten hebben een team van 'ambassadeurs VN verdrag' met vertegenwoordigers uit verschillende gemeentelijke domeinen ingesteld. De ambassadeurs hebben als missie om het VN-verdrag en de Lokale inclusieagenda onder de aandacht te brengen van collega's en samenwerkingspartners binnen hun domein en samen te letten op de samenhang tussen de domeinen.

Hoe kun je sociale toegankelijkheid bevorderen?

Sociale toegankelijkheid houdt in dat je als gemeente probeert recht te doen aan de verscheidenheid aan inwoners met een psychische beperking. Deze inwoners vormen een diverse groep. Zo voelt bijvoorbeeld niet iedereen zich vanzelf thuis bij een organisatie of activiteit. Ook de communicatie door de gemeente kan toegankelijk gemaakt worden voor iedereen. Hieronder volgen een aantal tips.

Tips om voorzieningen en activiteiten sociaal toegankelijk te maken:

- Zorg voor een laagdrempelige, sociaal toegankelijke voorziening in de wijk waar inwoners terecht kunnen voor inloop en een praatje.
- Zorg voor een gastvrije ontvangst, met bijvoorbeeld iemand die mensen ontvangt.
- Neem een actieve, open houding aan om mensen uit te nodigen bij activiteiten.
- Stem de activiteiten af op verschillende doelgroepen, waaronder mensen met een psychische beperking.
- Zorg ervoor dat de medewerkers/de begeleiders bekend zijn met de wensen en mogelijkheden van mensen met een psychische beperking.
- Houd rekening met een kleine beurs, hanteer bijvoorbeeld betaalbare prijzen zodat dit geen belemmering vormt om deel te nemen.

Tips voor een sociaal toegankelijke communicatie door de gemeente:

- Sociale toegankelijkheid betekent ook dat een gemeente haar informatie toegankelijk maakt voor iedereen.

'Wat we heel erg merken is dat de inclusie agenda is geschreven voor de kantoor mensen. Een publieksversie zou ook fijn zijn.'
Ervaringsdeskundig belangenbehartiger

Dit betekent dat een gemeente rekening moet houden met mensen die minder digitaal of taal vaardig zijn of zich een periode van hun leven minder goed kunnen concentreren:

- Schrijf informatie in begrijpelijke taal (bijvoorbeeld taalniveau B1)
- Vermijd vakjargon
- Biedt informatie op verschillende manieren aan, bijvoorbeeld zowel via een flyer, een website en mondeling per telefoon.

'... dat ze het dus niet over inclusie hebben, want heel veel mensen hebben geen idee wat inclusie is. Maar dat het gewoon gaat over meedoen.' Ervaringsdeskundig belangenbehartiger

Het betrekken van inwoners: waarom belangrijk?

Om inzicht te krijgen in de wensen en behoeften van inwoners met een psychische beperking is het belangrijk om inwoners met een psychische beperking, ervaringsdeskundigen en/of cliëntenorganisaties vanaf het begin te betrekken en gebruik te maken hun ervaringskennis⁸. Het gebruik van creatieve werkvormen kan hierbij helpen.

'We zijn gaan bekijken hoe we beter kunnen samenwerken in plaats van allemaal los van elkaar. We hebben een keer de verrijksdag georganiseerd, met de nadruk op diversiteit. Daar gaven ervaringsdeskundigen workshops en er was ook een psychiater uitgenodigd die eigen ervaring heeft met kwetsbaarheid.'
Ervaringsdeskundige

Lees [hier](#) meer over het organiseren van ervaringsdeskundigheid.

Hoe kan je als gemeente inwoners met ervaring vinden?

Het zoeken naar inwoners met ervaringen is een proces dat intensief kan zijn en veel tijd kan kosten. Hieronder een aantal tips hoe een gemeente inwoners met ervaring kan bereiken:

- Bij de werving van inwoners met ervaringen kan de Vereniging van Ervaringsdeskundigen van dienst zijn.
- Zoek samenwerking met lokale belangenorganisaties, cliëntenorganisaties, zelfregiecentra en herstelacademies.
- Zet sleutelpersonen in de wijk, wijkteams, scholen en/of wijkcentra in.

De samenwerking tussen gemeenten en cliëntorganisaties komt niet altijd snel en vanzelf tot stand. Het is een proces dat langer kan duren, houdt hier rekening mee. Denk na over het werken met een pool van inwoners met ervaringen. Dat maakt uitwisseling mogelijk: een pool kan ook in andere regio's ervaringen delen.

'We worden [door de gemeente] rechtstreeks uitgenodigd voor insprekavonden, om ook mee te denken. En onlangs is er iemand van de gemeente bij ons op bezoek geweest in het praktijkhuis om in gesprek te gaan met deelnemers en vrijwilligers en medewerkers. Om te bekijken van waar we mee bezig zijn. En hoe zaken vanuit ons oogpunt verbeterd kunnen worden.' Ervaringsdeskundige

Hoe kun je als gemeente individuele ervaringen naar een herkenbaar gemeenschappelijk verhaal vertalen?

- Verzamel individuele ervaringen en kijk welke vaker voorkomen.
- Blijf dicht bij de formulering van de inwoners zelf.
- Betrek inwoners bij het vertalen van signalen naar een collectief verhaal. Dit zorgt ook voor eigenaarschap.
- Leg vast hoe collectieve ervaringskennis verzameld, bewaard en gebruikt kan worden.
- Maak er een leerproces van, evalueer de bijdrage van inwoners met ervaring/ervaringsdeskundigheid, besteed serieus aandacht aan de weerstand die er kan zijn, en zorg voor intervisie en reflectie.
- Stel je als gemeente lerend op. Stel de vraag: Wat leren wij van dit verhaal en wat zegt dit over ons en andere betrokkenen?
- Koppel resultaten terug naar inwoners en de gemeenteraad. Gebruik daarvoor verschillende communicatiekanalen, zoals berichten in wijkkrant, sociale media of een beeldbrief.
- Zorg voor continuïteit van betrokkenen want elk jaar wordt weer iets meer bereikt en inwoners weten elkaar dan op een geven moment te vinden.

Bron: Ervaringskennis in beleid

'Bedenk dat als mensen iets niet willen, ze het niet gaan doen. Dus richt je op dat willen! En begin met degenen die willen. En bouw dan steeds verder uit.' Beleidsmedewerker gemeente

Samenwerken met inwoners

Samenwerken doe je vanaf het begin. Voor inwoners met ervaring kan het kwetsbaar en spannend zijn om kennis te delen over persoonlijke ervaringen. Dat vraagt om een sensitieve houding. Bespreek met inwoners met een psychische beperking wat er wel en niet van hen verwacht wordt. Wat zijn (mogelijke) rollen en verantwoordelijkheden van ervaringsdeskundigen en professionals? Zorg ervoor dat de rol van de inwoners met een psychische beperking duidelijk is. De volgende tips kunnen daarbij helpen:

- Besteed aandacht aan privacy en bespreek de voorwaarden van inwoners met een psychische beperking om hun ervaringen te delen op een manier die prettig voor hen is.

'Want sommige mensen hebben echt wel wat vrees voor de gemeente. De gemeente zit natuurlijk vaak aan de stoelpoten van voor mensen belangrijke dingen, hè? Dan heb je het over geld en aanpassingen vanuit de Wmo of inkomen.' Ervaringsdeskundige

- Voor de inwoners met ervaringen is het helpend als ze vooraf goed nagaan wat ze willen vertellen. Faciliteer dit door hiervoor voldoende tijd in te ruimen.
- Wees helder over het doel van het verzamelen van ervaringen, wat het inwoners zelf oplevert en hoeveel inzet het vraagt. Het helpt als het geen vage en abstracte onderwerpen zijn, maar duidelijke thema's of vraagstukken.

'Wij krijgen regelmatig uitnodigingen voor ervaringsverhalen. Lastig is dat gemeenten vaak een heel specifieke vraag hebben. En dan komen ze daar erg laat mee en dan moeten wij ad hoc iemand uit de hoge hoed toveren. Terwijl je juist ook graag de mensen een beetje voor wil spreken en eventueel mee wil nemen in het hele proces en waar het goed voor is.' Ervaringsdeskundige

- Zorg dat de inzet van inwoners met een psychische beperking niet hangt op enkele personen.
- Inzetten van inwoners met een psychische beperking is niet 'even snel geregeld'. Houdt daar rekening mee.

Geïntegreerde aanpak

Om bij te dragen aan inclusie voor inwoners met een psychische beperking in de wijk is het van belang om samen te werken met andere initiatieven in dezelfde wijk die gericht zijn op inclusie. Dit bevordert een geïntegreerde aanpak.

- Bezoek ontmoetingsplekken en bijeenkomsten en ontdek wat er speelt bij inwoners met een psychische beperking. Tijdens de bezoeken is er ruimte om het gesprek aan te gaan met de gebruikers van voorzieningen. Dit vraagt om vaardigheden op het terrein van netwerken en gespreksvoering. [Hier](#) leest u meer over de inbreng van het cliëntperspectief en ervaringskennis.
- Initiatieven waarmee samengewerkt kan worden zijn onder meer: [Honest, Open and Proud](#); [Buurtcirkels](#); [WijKringen](#), [W in de Wijk](#).
- Zoek aansluiting bij de lokale, aanpalende beleidsdomeinen. Zodat er naast het werken aan bewustwording in het eigen domein ook samengewerkt kan worden aan het realiseren van toegankelijke en betekenisvolle voorzieningen. Denk aan ontmoetingsplekken, activiteiten waar iedereen zich welkom voelt, zelfregiecentra, enzovoorts.
- Zoek naar lokaal aanwezige kennis en expertise en maak gebruik van het eigen, lokale netwerk om te leren en problemen op te lossen. Sluit daarbij zoveel mogelijk aan bij de behoeften van bewoners met of zonder een psychische beperking.
- Wees creatief bij het zoeken naar oplossingen. Betrek daarbij inwoners. Zij kijken vaak anders naar hun omgeving dan professionals en beleidsmakers

Good practice: W in de wijk (voorheen: GGZ in de wijk)

In Amsterdam is een werkwijze ontwikkeld om inwoners met een psychische beperking een steuntje in de rug te geven als ze willen meedraaien in de wijk: W in de wijk.

- Bij W in de wijk [werken](#) een welzijnsorganisatie, een organisatie van ervaringsdeskundigen, een GGZ-organisatie en de gemeente samen om ervoor te zorgen dat inwoners met een psychische kwetsbaarheid gastvrij worden ontvangen bij activiteiten en voorzieningen in de buurt.
- W in de wijk is een herstelgerichte aanpak die vrijwilligers, professionals en bewoners zo toerust dat zij ervoor zorgen dat inwoners met een psychische beperking zich welkom voelen in hun buurt.
- De coaches welzijn, coaches zorg en ervaringsdeskundigen werken daaraan door te netwerken, kwartier te maken, te coachen en te trainen. Inwoners met een psychische beperking kunnen daardoor op hun manier participeren in hun buurt.
- De training '[Bouwstenen voor een GGZ vriendelijke Wijk](#)' is bedoeld voor professionals en vrijwilligers. In de training worden tips gegeven om op een open manier te communiceren, mensen te betrekken en grenzen te stellen wanneer dat echt nodig is. Door mensen met een psychische beperking te betrekken, wil men bijdragen aan hun herstel en aan een GGZ-vriendelijke wijk, waar iedereen mee kan doen op zijn of haar eigen manier.

'Hoe maak je het onzichtbare zichtbaar? Hoe bereik je dan mensen? Dat is best wel een probleem. Veel mensen hebben nog steeds te maken met het taboe over psychische welzijn.' Ervaringsdeskundige

Een psychische beperking is meestal niet zichtbaar aan de buitenkant. Dit draagt bij aan onbegrip. Mensen met een psychische beperking hebben vaak te maken met vooroordelen en stereotypen. Zij worden vaak niet begrepen en gemeden of uitgesloten. Soms worden zij door anderen zelfs ten onrechte gezien als gevaarlijk of onvoorspelbaar. Deze negatieve stereotypering, sociale afwijzing en maatschappelijke uitsluiting kan worden samengevat met het begrip 'stigma'. Wanneer iemand met een psychische beperking de heersende negatieve opvattingen over psychische beperkingen op zichzelf betrekt spreken we van zelfstigma.

Om inclusie te bereiken is meer aandacht nodig voor normalisering en destigmatisering. Daarvoor is meer bewustwording in de samenleving nodig en dat vraagt om meer kennis. Specifiek voor inwoners met psychische beperking zetten meerdere gemeenten in op bewustwording en voorlichting met inzet van ervaringskennis en –deskundigheid. We noemen enkele voorbeelden:

- Mental Health First Aid-trainingen voor professionals, vrijwilligers en inwoners gericht op meer begrip en aandacht voor beperkingen en psychische kwetsbaarheid.
- Bewustwordingsbijeenkomsten 'Welcome wijk' gericht op (de)stigmatisering van psychische beperking in een wijk. Zie Handreiking Welcome Wijk.
- Bij de aanpak W in de wijk werken een welzijnsorganisatie, een organisatie van ervaringsdeskundigen, een GGZ-organisatie en de gemeente samen om ervoor te zorgen dat inwoners met een psychische kwetsbaarheid gastvrij worden ontvangen bij voorzieningen in de buurt.

- Publiekscampagnes zoals '#oogvoorelkaar' en 'uitdeschaduw', met als doel kennisdelen en bewustwording creëren bij zowel inwoners met een beperking als bij de omgeving (familie, vrienden, wijkbewoners, professionals, vrijwilligers). Een voorbeeld hiervan zijn online portretten van inwoners met niet-zichtbare beperkingen.
- Enkele gemeenten zetten specifiek in op het bevorderen van bewustwording en bejegening door inwoners en professionals, in het bijzonder voor gemeentelijk ambtenaren, OV-personeel, politie en zorgpersoneel (inclusief vrijwilligers). De gemeenten faciliteren training en scholing.

Hieronder volgt een aantal links naar hulpmiddelen, websites en informatiebronnen rondom inclusie en de inzet van mensen met ervaring.

Het [Adviespunt VN-verdrag Handicap](#) voor advies, trainingen en presentaties over het VN-verdrag Handicap, inclusie en de inzet van ervaringsdeskundigheid.

Brummel, A., Maathuis, I., van der Meulen, M., van Erp, N., Planije, M., van der Horst, P. (2022). [Welkome Wijk. Handreiking gebaseerd op het onderzoek 'Welkome Wijk'](#).

De [Coalitie voor Inclusie](#) is een netwerk van en een platform voor mensen en partijen die samen streven naar een inclusieve samenleving.

De Haan-Rissmann, J. & Mulder, M. (2022). [Aan de slag met ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid](#).

Meinema, T. (2018). [Mens tussen de mensen. Handboek GGZ in de wijk](#).

Menting, J., Zonneveld, E., Hulsbosch, L., Aussems, C., & Boeije, H. (2021). [Monitoring Onbeperkt meedoen!](#) Eindrapportage overkoepelende indicatoren: 2016-2020.

MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid (2020). [Bouwstenen voor participatie en herstel](#).

Movisie (2018). [Ervaringskennis in beleid](#).

Mulder, M., de Haan-Rissmann, J., Sok, K., & van der Zwet, R. (2022). [Handreiking kwartiermaken voor ervaringsdeskundigen](#).

Planije, M., N. van Erp, A. Brummel. (2022). [Het begint bij begrip. Welkome Wijk – Opbrengsten van pilots in vier regio's](#)

Spiegelgroep Ervaringsdeskundigheid GHNT, Movisie en Nederlands Jeugdinstituut (2021). [Handreiking Samen deskundig Ervaringsdeskundigheid bij de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling](#).

Van Erp, N. Knispel, A., van Bakel, M. (2019). [Handreiking empowerment en inzet ervaringsdeskundigheid in sociale wijkteams](#).

Van Hoorn, E., Keuzenkamp, S., & van der Meulen, M. (2020). [Ervaringswerk in het sociaal domein](#). Over pionieren en kwartier maken.

Van der Meulen, M. (2017). [GGZ in de wijk Hoe bied je een welkome plek voor iedereen?](#)

Van der Meulen, M., Liefhebber, S., van der Zwet, R., & Keuzenkamp, S. (2021). [De rol en meerwaarde van ervaringsdeskundigen in sociale wijkteams: Een onderzoek in Utrechtse buurtteams](#).

Van Wamel, A., Planije, M., van Zelst, C., de Lange, A., van Erp, N. (2021). [Landelijke evaluatie Mental Health First Aid \(MHFA\)](#).

VNG. [Handreiking Lokale Inclusie Agenda](#).

- 1 [GALA. Gezond en Actief Leven Akkoord](#)
- 2 [Integraal Zorgakkoord. Samen werken aan gezonder zorg](#)
- 3 [Monitoring VN-verdrag handicap](#)
- 4 [Panel Psychisch Gezien 2021](#)
- 5 [Kerncijfers psychische aandoeningen](#)
- 6 [Participatie en inclusie van mensen met ernstige psychische problematiek raakt verder achter](#)
- 7 [Maatschappelijke participatie van mensen met ernstige psychische aandoeningen](#)
- 8 [Generieke module Ervaringsdeskundigheid](#)

Colofon

Auteurs

Michel Planije, Nicole van Erp, Aafje Knispel, Susanne Weingart

Met dank aan

Marianne Vorthoren & Joyce van der Klauw (VNG), Steven Makkink & Greetje Senhorst (MIND), Chris van der Kroon (gemeente Amsterdam) en alle beleidsmedewerkers van gemeenten en ervaringsdeskundigen die hebben deelgenomen aan een interview.

Vormgeving

Canon Nederland N.V.

Beeld

Gettyimages.nl

Bestelinformatie

Deze handreiking is gratis te downloaden via www.trimbos.nl

Artikelnummer: AF2119

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-2971100

© 2023, Trimbos-instituut, Utrecht

De informatie uit deze handreiking komt uit desk research en interviews met beleidsmedewerkers en ervaringsdeskundigen van acht gemeenten verspreid over Nederland. Aanvullend putten we uit bestaande handreikingen rondom de inzet van ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid (zie literatuurlijst).